

УДК: 811.112.2:811.161.2:81'42:004
DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-73-10>

КІЙКО Ю. Є.

(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

ІНФОРМАЦІЙНА СТРУКТУРА НІМЕЦЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ МЕДІАТЕКСТІВ З ФРАКТАЛЬНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена фрактальному моделюванню інформаційної структури медіатекстів на матеріалі паралельних текстів у німецькій й українській мовах. Досліджувані тексти в сучасному глобальному інформаційному просторі сконструйовані як різномасштабні рекурентні семіотичні утворення, які відображають знання представників німецької й української медіакультур про зовнішню політику і стан погоди, що значно впливають на їх повсякденне життя. Фрактальність як різномасштабна структурна самоподібність об'єкта дозволяє по-новому розглянути і змодельовати таку складну комунікативну одиницю як текст на основних етапах його тематичного розгортання від заголовка до фінальної частини. Залежно від обсягу, в обох медіапрактиках виокремлюються дво- й трифрактальні моделі інформаційного, аналітичного та інформаційно-аналітичного жанрів. Аналіз німецьких і українських інформаційних медіапрактик дозволив змодельовати інваріантно-варіантні конструкти німецьких і українських медіатекстів з дво- (замітка, синоптичне повідомлення, коментар) та трифрактальною (інформаційна стаття, кореспонденція й інтерв'ю) будовою.

Ключові слова: фрактальна модель, медіатекст, медіажанр, інформаційна структура, німецька мова, українська мова.

Kiyko Y. Y. Information structure of German and Ukrainian media texts from the fractal point of view. The article is dedicated to the study of fractal modeling of the media text structure in the German and Ukrainian languages. These texts are designed as multi-scale recurrent semiotic units in the modern global informational space and reflect the objective-subjective ideas of the representatives of the German and Ukrainian mass media about foreign policy and synoptic areas that significantly affect the daily lives of Germans and Ukrainians. Fractality as a multi-scale structural self-similarity of an object allows for a new view on and modeling of such a complex communicative unit as a text on the main stages of its informational unraveling from the header to the final semiotic sign. Depending on their volume, two- or three-fractal models of informational, informational-analytical and analytical media genres are distinguished in the German and Ukrainian languages. The analysis of German and Ukrainian media practice allowed to simulate the invariant-variant constructs of German and Ukrainian media texts with two- (α - and ω -fractals: a brief item, synoptic message, commentary) and three-fractal (α -, φ - and ω -fractals: informational article, correspondence and interviews) structure.

Key words: fractal model, media text, media genre, information structure, the German language, the Ukrainian language.

Поняття *фрактал* (термін Б. Мандельброта) вважається складовим елементом синергетики як науки про еволюційні системи, хаос і порядок та пов'язані з цим перехідні процеси (дет. про (лінгво)синергетику див. [Белоусов 2013; Домброван 2013; Кійко 2016; Пиотровский 2006; Пихтовникова 2012; Синергетика 2015; Хакен 1985; Hoerpfner 2003; Köhler 1986]). Адже процес еволюції будь-якої системи є дробовим, самоподібним і змінним.

Останнім часом у багатьох науках загалом і лінгвістиці тексту зокрема набуло поширення використання цього терміна при описі явищ, які раніше були поза увагою через свою складність. Головна ідея цього підходу полягає в тому, що структура цілого відображена в його частинах. Це уможливило математичний опис фігур неевклідової геометрії, як-от: узбережжя, хмара, гора тощо. Фракталам притаманні такі властивості: 1) неординарна структура на всіх шкалах; 2) (наближена) самоподібність або масштабна інваріантність; 3) дробова метрична розмірність та 4) рекурсивність. Отже, фрактальність – це рекурсивна самоподібність, або масштабна інваріантність об'єкта.

Метою статті є фрактальне моделювання структури медіатекстів інформаційного, аналітичного та інформаційно-аналітичного жанрів у німецькій та українській мовах.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- систематизація наявних у різних сферах гуманітарного знання теоретичних результатів із вивчення текстів та досвіду конкретного застосування цих положень до наукової інтерпретації медіатекстів крізь призму лінгвосинергетичного підходу;

- конструювання фрактальних моделей інваріантно-варіантної структури медіатекстів інформаційних, аналітичних та інформаційно-аналітичних медіажанрів у німецькій та українській мовах.

Об'єктом дослідження є паралельні медіатексти у щоденних німецькомовних і україномовних друкованих виданнях. **Предмет** дослідження становлять особливості інформаційної структури медіатекстів та її фрактальне моделювання в німецькій та українській мовах.

У вітчизняному мовознавстві фрактальність з екстраполяцією на мовні явища почали застосовувати зовсім нещодавно, у зв'язку з вивченням формотвірних параметрів художнього дискурсу [Вороб'єва 2010], суб'єктно-предикатних структур [Домброван 2013], властивостей фреймів та процесом їх інтегрування [Жаботинская 2004], фрактальної семіотики мови емоцій [Шамаєва 2012], словотвору [Єнікєєва 2011], розвитку словникового фонду [Гармаш 2015], фахової термінології [Онуфрієнко 2002], концептуальної метафори в художньому тексті [Бистров 2016] тощо. Поступово активуються спроби виявити елементи фрактальності на матеріалі різнотипних текстів: художніх [Вороб'єва 2010; Пономаренко 2005; Bircen 2008; Eroms 2009; Eroms 2014; Fix 2011], наукових [Eroms 2014, с. 118] і медійних [Кійко 2016]. За спостереженнями Г.-В. Еромса [Eroms 2014, с. 108], фрактальність проявляється в багатьох жанрах і, якщо це виявиться універсальним принципом будови, то тоді можна очікувати прикладне застосування зазначеного підходу.

Фрактальність нехудожніх текстів наразі залишається ще мало дослідженим об'єктом, що й обумовлює **актуальність** нашої студії. Текст, як впливає з етимології цього слова, є певним плетивом, яке складається з частинок і теоретично може бути безкінечним, подібно до історії "1001 ночі". Під частинами можна розуміти за зростанням фонему, морфему, слова, синтагми, речення, абзаци, розділи і т.д. Все залежить від величини об'єкта дослідження: чим він більший, тим більші, відповідно, й елементи аналізу. Текст створюється на основі рекурентності і шкалювання в обох напрямках: збільшення або зменшення обсягу тексту. Тобто, будь-яке повідомлення (інформація) перебуває на якомусь з етапів тематичного розгортання від слова через речення до тексту.

Фрактальність може виявляється в тексті у плані змісту і плані вираження. У першому випадку йдеться про те, що повторюється ідея, сюжет, а в другому – форма викладу матеріалу. При цьому процес може відбуватися у бік збільшення або зменшення форми. Зазвичай, автори йдуть у напрямку тематичного розгортання – від малого до великого. Тут простежується подібність до біологічного розвитку в природі, наприклад, дерево, де стовбур – центральна тема, гілки – підтеми і т.д. Текст вважають продуктом, статичним об'єктом, у якому зафіксована людська ментальна діяльність, подібно до закам'янілого дерева.

Одну з причин фрактального тематичного розгортання можна вбачати в обмежених можливостях оперативної пам'яті людини ("магічне число 7 ± 2 ") як у адресата при сприйнятті інформації, так і адресанта при її відправленні. Автор повідомлення має структурувати інформацію, щоб вона була зрозумілою і для адресата. Прикладом протилежно скерованої фрактальності з погляду адресанта є анотація (наукової) статті. Тут відбувається конвенційне згортання тексту статті, коли автор інтуїтивно намагається представити все в стислому вигляді. Інший, формальний спосіб, який наразі часто застосовують в Інтернет-мережі при компресії тексту, – це формальне обмеження в кількості знаків. Брак місця є основним визначальним фактором, який змушує автора вирішувати, що є квінтесенцією статті, тобто її атомарним віддзеркаленням.

За фрактальним підходом розрізняємо три фази тематичного розгортання тексту: 1) початкову, яку позначаємо першою літерою грецького алфавіту α ; 2) проміжну φ ; 3) завершальну ω . Кількість проміжних фаз φ теоретично безмежна і залежить, насамперед, від критеріїв спостереження. Хоча фази α і ω – кінцеві точки розвитку, проте вони є такими лише на якомусь певному рівні, тобто вони можуть бути перехідними пунктами з нижчого до вищого рівнів безкінечного спіралеподібного розвитку.

У медіатекстах як складних семіотичних утвореннях з точки зору реципієнта візуально виокремлюються такі макроструктурні складники різного обсягу, як заголовок (заголовковий блок), перший абзац (лід), сам текст статті та світлина. Світлина в сучасній медіапрактиці є факультативною і може виконувати декілька функцій: привернення уваги, візуалізація, унаочнення тощо.

Перше, що впадає в очі респонденту при сприйнятті медіатексту, – це типографічно виділений заголовок з / без світлини. На них лягає основне "функціональне навантаження" медіатексту: привернути увагу і стисло передати головне, центральне повідомлення в інфор-

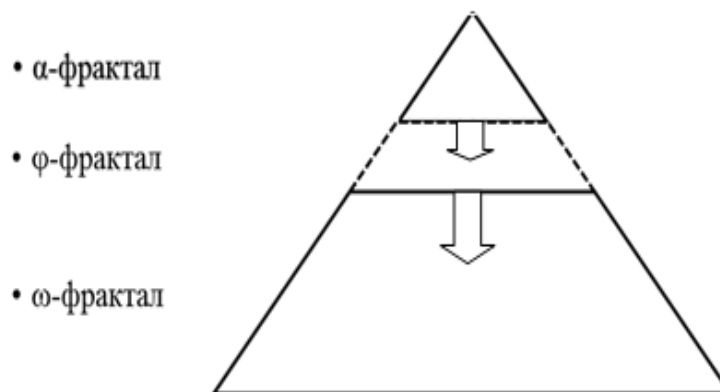
маційних текстах і зацікавити в аналітичних. Цей макроструктурний компонент тексту ми вважаємо початковим фракталом (α), оскільки в ньому закодоване за мовними нормами інформаційне ядро повідомлення, що в ідеалі має містити відповіді на базові питання адресата ХТО, ЩО, ДЕ, КОЛИ, ЧОМУ, ЯК. Вербалізується α -фрактал за принципом мовної економії через такі синтаксичні конструкції як речення чи словосполучення, рідше слово, що залежить від жанрової належності медіатексту.

Наступним за послідовністю сприйняття може йти лід, в якому розгорнуто повторюють інформацію α -фрактала з уточненням, доповненням тощо. Цей макроструктурний складник ми називаємо ϕ -фракталом, оскільки він є проміжним і за своїм інформаційним наповненням повторює початковий фрактал, але вже на новому рівні, коли реципієнт отримує достатньо відомостей про подію і може теоретично припинити подальше ознайомлення з новиною. ϕ -фрактал оформлюють одним абзацом з декількох синтаксичних конструкцій. І останній макроструктурний компонент медіатексту, який ми виокремлюємо, – це решта тексту, який адресат не завжди читає до кінця. Він оформлений як послідовність декількох абзаців, у яких вже максимально розгорнуто повторюють згадану в попередньому фракталі інформацію.

Отже, в медіатекстах помітне поступове інформаційне розгортання новини, коли відбувається різномасштабне повторення вихідної інформації з можливими тематичними відхиленнями (додаванням нових, другорядних тем). Візуально це можна представити у вигляді піраміди, де початковий фрактал розташований зверху, під ним – проміжний фрактал (факультативний), і в основі піраміди – кінцевий фрактал (див. рис. 1):

Рис. 1

Фрактальна структура медіатексту



Загалом, становлення новітньої лінгвосинергетичної наукової парадигми пов'язане з низкою об'єктивних труднощів: складність експериментальної перевірки запропонованого фрактального підходу; відсутність можливості спостереження за механізмами породження тексту як фрактального явища; проблематичність встановлення необхідних для фрактального аналізу змінних, придатних для обчислення тощо. З огляду на це пошуки наразі носять найчастіше "інтуїтивно-феноменологічний характер" [Пиотровський 2006]. Незважаючи на вказані труднощі, в лінгвістичній науці можна виокремити низку досліджень, які можуть допомогти при розгляді фрактальності, як-от:

1) вимірювання розміру речень, абзаців як композиційних факторів у процесі структурної організації тексту для встановлення закономірностей узгодження речень і абзаців один з одним і з текстом як цілим [Москальчук 2010 та інші];

2) статистична параметризація текстів різних стилів і авторів для встановлення їх характеристик на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях [Бук 2013; Статистичні 1967 та інші];

3) встановлення квантитативних закономірностей розподілу лінгвістичних одиниць, наприклад, закон Менцерата-Альтмана, згідно з яким більша за обсягом одиниця тексту

містить дрібніші складові; закон динаміки лексики, згідно з яким можна описати частоту і розподіл певного лексичного елемента в тексті та інші [Alltmann 1980; Menzerath 1954].

4) формально-логічне моделювання та графемне структурування мовних одиниць для встановлення закономірностей їх формальної і семантичної будови, наприклад, паралелограм Менцерата при аналізі морфемної структури слів [Карпіловська 2006, с. 27; Клименко 1998], мережеве моделювання тексту [Дарчук 2013; Скороходько 1983] тощо.

Ці та деякі інші наукові напрацювання дозволили Р. Келеру [Köhler 1986] створити міжрівневу синергетичну модель мови як системи, яка охоплює шість лінгвістичних величин (довжина слова, частота, кількість фонем, полілексія, політекстуальність, величина лексикону), десять зв'язків з позамовними феноменами (мінімізація затрат на кодування і декодування інформації, затрати на процес передачі повідомлення, економія і специфікація контексту, мінімізація лексичного обсягу повідомлення) і дванадцять інтерпретованих процесів (фонологічна уніфікація і диверсифікація, лексикалізація, лексична редукція, скорочення, глобалізація інформації тощо), і перевірити її об'єктивність на значній кількості емпіричних даних. Проте, як слушно зазначає автор, запропонована модель є лише одним з перших кроків до створення цілісної синергетичної концепції мови, оскільки поза увагою залишилося багато інших чинників, які необхідно інтегрувати в цю модель.

У результаті аналізу німецьких і українських медіапрактик змодельована фрактальна модель медіатексту. Вона містить початковий (α), проміжний (ϕ) і завершальний (ω) фрактали як різномасштабні самоподібні інформаційні структури, виражені вербальними та невербальними знаками, які мають дати відповідь адресату на базові інформаційні питання ХТО, ЩО, ДЕ, КОЛИ, ЧОМУ, ЯК (див. рис. 1).

Запропонована модель узгоджується з текстосиметричною ідеєю Г. Г. Москальчук, О. Ю. Корбут (дет. див. [Москальчук 2010]) та інших про три пропорційно інваріантні фази текстової будови (початкова зона, зона гармонійного центру і кінця), виявлених на основі аналізу лексичних повторів у різножанрових текстах. В основі нашого підходу, на відміну від згаданих науковців, лежить така визначальна для мас-медіа ознака, як важливість, актуальність, релевантність інформації.

Адресанти враховують цю особливість при структуруванні й оформленні медіатекстів і тому вдаються до експліцитного акцентування уваги адресатів різноманітним типографічним текстовим дизайном, коли певним чином виокремлюються складники тексту як комплексного семіотичного утворення. У такий спосіб відбувається вплив на адресата (маніпуляція) при сприйнятті новин, адже у сучасному високотехнологічному суспільстві адресати не сприймають інформацію лінійно, а схильні радше до нелінійної рецепції інформації, що зумовлено психофізіологічними особливостями людини як біологічної істоти.

У результаті фрактального моделювання інформаційного, інформаційно-аналітичного й аналітичного медіажанрів в обох мовах сконструйовано три інваріанти (див. рис. 2-4).

Рис. 2.
Інваріант інформаційного жанру

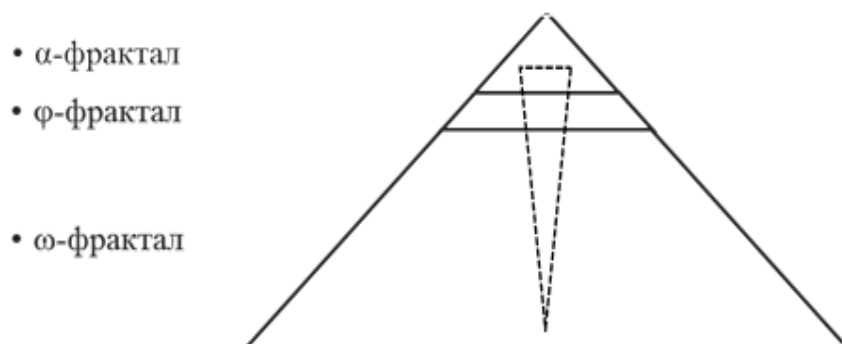


Рис. 3.

Інваріант інформаційно-аналітичного жанру

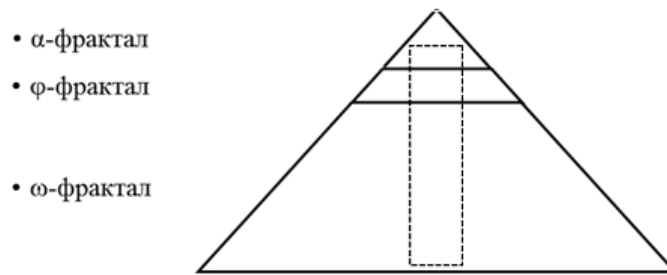
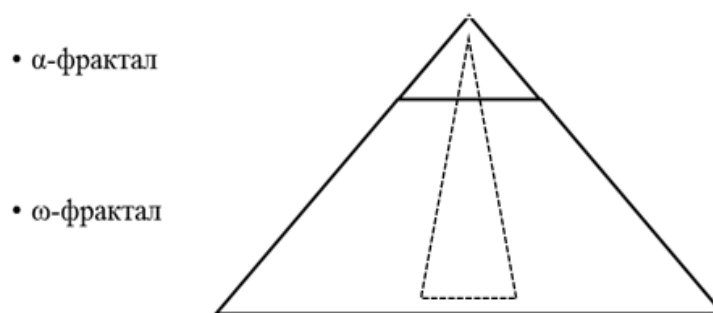


Рис. 4

Інваріант аналітичного жанру



В інформаційному інваріанті виокремлюємо три фрактали, в яких новина подається за принципом оберненої піраміди, тобто найважливіше йде на початок тексту (рис. 2). У досліджуваних тематичних царинах обох мов інформаційний інваріант представлений такими варіантами, як замітка, інформаційна стаття, кореспонденція та синоптичне повідомлення. У замітці як інформаційному жанрі малого формату в обох медіапрактиках добре простежуємо двофрактальну структуру: заголовок як початковий фрактал і основний текст як кінцевий фрактал. Інформаційні статті в обох медіапрактиках побудовано за трифрактальним принципом: заголовковий блок, лід і текст статті.

Найбільший за обсягом жанр – кореспонденція – в обох мовах має також трифрактальну будову, подібно до інформаційної статті. Завдяки проміжним заголовкам, з точки зору адресата, німецькі кореспонденції більш структуровані за українські і тим самим надають можливість адресату охопити загальний зміст статті через ключові слова в заголовках. Синоптичне повідомлення в німецькій і українській медіапрактиці є двофрактальним складним семіотичним утворенням. У якості α -фрактала виступає інформаційно порожній тематичний заголовок з локальною референцією, який розгортається у ω -фракталі. Зазначений жанр є яскраво креолізованим текстоутворенням завдяки активному поєднанню вербальної і невербальної частин з тенденцією до останньої форми подання інформації.

В інформаційно-аналітичному інваріанті простежуємо наявність трьох фракталів, де інформація наводиться відносно рівномірно при її найбільшій конденсованості у початковому та дещо меншій в проміжному фракталах (рис. 3). У досліджуваній царині цей інваріант представлений жанром інтерв'ю. Німецькі й українські зовнішньополітичні газетні інтерв'ю використовують подібний набір структурних одиниць, наведених в схожій послідовності. Водночас спостерігаємо структурно-композиційні, синтаксичні, квантитативні і прагматичні відмінності в трифрактальній будові текстів-інтерв'ю. Українські інтерв'ю є більш стандартизованими за німецькі, для яких характерна ознака спонукальності до прочитання цілого тексту.

В інваріанті аналітичного медіажанру новина розгортається у двофрактальній моделі, коли в α -фракталі наводять заголовок-загадку, а розгадка наводиться в ω -фракталі (рис. 4). У досліджуваному корпусі цей інваріант представлений варіантом коментар. α -фрактал виражений переважно номінативним реченням з функцією привернення уваги. ω -фрактал цього жанру висвітлює стисло проблему і дає певну оцінку, або ж спонукає до роздумів. Для німецьких текстів-коментарів притаманні риси розмовного стилю. В українській медіапрактиці щоденних видань не трапляються ситуативні відповідники німецьких зовнішньополітичних коментарів. Їх місце займають коментарі фахівців або компетентних осіб, опитаних журналістами і наведених одразу після інформаційних статей.

Отже, доходимо **висновку**, що сучасним медіатекстам як складним когнітивно-семіотичним знакам притаманний фрактальний принцип будови, які представлені трьома інваріантними структурами: інформаційною (замітка, інформаційна стаття, кореспонденція, синоптичне повідомлення); аналітичною (коментар) та інформаційно-аналітичною (інтерв'ю). Варіантними конструктами паралельних німецьких і українських медіатекстів є дво- (α - і ω -фрактали: замітки, синоптичні повідомлення, коментарі) та трифрактальні (α -, ϕ - та ω -фрактали: інформаційна стаття, кореспонденція й інтерв'ю) моделі. Фрактальна структура медіатекстів зумовлена насамперед екстралінгвальними факторами, коли при їх створенні вирішальну роль відіграє ситуативний чинник.

Перспективним вважаємо фрактальне моделювання інших типів текстів, оскільки такі дослідження мають велике прикладне значення для викладання іноземної мови та перекладу, де жанрова компетенція сприятиме успішності міжкультурної комунікації.

Література

- Белоусов К. И. Синергетика текста: от структуры к форме. 2-е изд. М.: URSS, 2013. 248 с.
- Бистров Я. В. Англомовний біографічний наратив у вимірах когнітивної лінгвістики і синергетики. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2016. 320 с.
- Бук С. Квантитативна параметризація текстів Івана Франка: проект та його реалізація. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2013. Вип. 58. С. 290–307.
- Вороб'єва О. П. Словесная голография в пейзажной дискурсе Вирджинии Вулф: модусы, фракталы, фузии. *Когниция, Коммуникация, Дискурс*. 2010. № 1. С. 47–74.
- Гармаш О. Л. Англомовні морфологізовані концепти: фрактальна параметризація. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 438 с.
- Дарчук Н. П. Комп'ютерне анотування українського тексту: результати і перспективи. Київ: Освіта України, 2013. 543 с.
- Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики. Одесса: Одесская гор. тип., 2013. 342 с.
- Жаботинская С. А. Геометрия смысла: концептуальные модели языка и фрактальные формы. *Первая российская конференция по когнитивной науке: тезисы докладов*. Казань: Казанский гос. ун-т, 2004. С. 85–87.
- Єнікеева С. М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століть): автореф. дис. ... докт. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови". К., 2011. 36 с.
- Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика. Донецьк: "Юго-Восток, Лтд", 2006. 188 с.
- Кійко С. В. Синергетика омонімії як мовного, мовленнєвого і міжмовного явища. Чернівці: ЧНУ, 2016. 532 с.
- Кійко Ю. Є. Німецько-українські паралелі в інформаційних медіажанрах: фрактальний підхід. Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2016. 392 с.
- Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Морфеміка слов'янських мов як об'єкт типологічного вивчення. *Мовознавство*. 1998. № 23. С. 117–135.
- Москальчук Г. Г. Структура текста как синергетический процесс. 2-е изд. М.: УРСС, 2010. 296 с.
- Онуфрієнко Г. С. Фрактальна гармонія у фаховій термінології. *Вісник Запорізького державного університету*. 2002. № 2. С. 1–4.
- Пиотровский Р. Г. Лингвистическая синергетика: исходные положения, первые результаты, перспективы. СПб.: Филол. фак. С.-Петербург. гос. ун-та, 2006. 160 с.
- Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика: основы и очерк направлений. Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2012. 180 с.
- Пономаренко И. Н. Симметрия / асимметрия в лингвистике текста: дис. ... докт. филол. наук: 10.02.19. Краснодар, 2005. 322 с.
- Синергетика в филологических исследованиях: колл. монография. Под общ. ред. Л. С. Пихтовниковой. Х.: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. 340 с.
- Скороходько Э. Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста. К.: Наук. думка, 1983. 217 с.
- Статистичні параметри стилів. За ред. В.С. Перебийніс. К.: Наукова думка, 1967. 259 с.
- Шамаева Ю. Ю. Фрактальная семиотика языка эмоций: лингвокогнитивное измерение. *Вісник ХНУ*. 2012. № 1003. С. 45–52.
- Хакен Г. Синергетика: Иерархия неустойчивости в самоорганизующихся системах и устройствах. М.: Мир, 1985. 419 с.
- Altman G. Prolegomena to Menzerath's Law. *Glottometrika*. 1980. Nr. 1. S. 1–10.
- Bircen M., Coon A.C. Discovering Pattern in Mathematics and Poetry. Amsterdam, New York: Rodopi, 2008. 213 p.
- Eroms H.-W. Fraktale Erzählweise in Walter Kempowskis Tagebüchern. *Gesprochen – geschrieben – gedichtet. Variation und Transformation von Sprache*. Hrsg. von M. Dannerer u.a. Berlin: Schmidt, 2009. S. 89–102.
- Eroms H.-W. Fraktale Texte. Selbstähnliche Texte als Bausteine. *Zugänge zum Text*. Hrsg. von P. Bassola u.a. Frankfurt a.M.: Lang, 2014. S. 101–126.
- Fix U. Fraktale Narration. Eine semiotisch-textlinguistische Analyse. *Medientheorien und Multimedialität. Ein TV-Werbespot – Sieben methodische Beschreibungsansätze*. Hrsg. von J.G. Schneider u.a. Köln: Herbert von Halem, 2011. S. 70–87.

Hoepfner H. Der Text als gerichtetes Chaos : Einblicke in Textentstehung und ihre Umsetzung bei der Vermittlung von Textgestaltungskompetenz. Münster : LIT, 2003. 175 S.

Köhler R. Zur linguistischen Synergetik : Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum : Brockmeyer, 1986. 200 S.

Menzerath P. Die Architektonik des deutschen Wortschatzes. Bonn : Dümmler, 1954. 32 S.

(Матеріал надійшов до редакції 15.04.18. Прийнято до друку 30.04.18)

УДК: 81:1

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2018-73-11>

КЛОЧКО С. О.

(Хмельницький національний університет)

СИНЕРГЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ МЕТОДОЛОГІЇ ЕКОЛІНГВІСТИКИ ЯК НОВОЇ ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ

Аналізуючи сучасний, антропоцентричний етап розвитку мовознавства, автор наголошує на перспективності міждисциплінарних студій, об'єктом яких виступає мова як складна, відкрита, динамічна система. Стаття присвячена новому міждисциплінарному напрямку у вивченні людської мови, а саме еколінгвістиці – науці про взаємодію мови, людини та її оточення. Зокрема наголошується, що методологічним підґрунтям еколінгвістики виступає синергетика як теорія самоорганізації складних, синергетичних систем (до яких належить і людська мова). Лінгвістична синергетика вивчає мову у динаміці всіх її ієрархічно організованих компонентів, що знаходяться у стані динамічної рівноваги та на які чинить вплив навколишнє середовище. У статті коротко розглядається історія становлення еколінгвістики, значення термінів «екологія мови» і «еколінгвістика». Підкреслюється динамічний аспект концепту «екологія», його стрімке поширення у світі, зумовлене також і тим, що вирішення природоохоронних проблем набуває глобальної важливості. Автор підтримує тезу про те, що еколінгвістика виходить за межі окремого напрямку науки про мову і стає своєрідною ідеологією, яка покликана пробудити усвідомлення взаємозв'язку всіх речей та ідей у світі; це наближує еколінгвістику до філософії. У статті окреслюються вектори подальшого розвитку еколінгвістики, серед яких особливе місце посідають питання мовного планування і мовної політики держав, збереження мовного різнобарв'я планети, дослідження різних аспектів феномену перемикання коду в мовленні білінгвів і поліглотів, виявлення ступеню впливу середовища на мовну систему, дослідження еко-дискурсу, вивчення ролі мови у формулюванні та вирішенні завдань збереження гармонійного існування людини в суспільстві і природі.

Ключові слова: екологія мови, еколінгвістика, синергетика, лінгвосинергетика, навколишнє середовище, синергетична система

Klochko S. O. Synergetic foundations of methodology of ecolinguistics as a new paradigm of language study. The article deals with the current anthropological state of development of linguistics. In particular, the author points out the perspectives of interdisciplinarity of language study within which a language is seen as a complex, open, and dynamic system. The article concentrates on ecolinguistics as a new interdisciplinary direction of studying a human language. Ecolinguistics looks into how language, people and environment coexist and interact. Along with that, the author provides arguments that prove synergetics methodology to be foundation of ecolinguistics. Synergetics is a theory of self-organisation of complex synergetic systems; and human language being a complex system is a synergetic system itself. Linguistic synergetics in its turn studies language considering the dynamic character of its hierarchically organized components that are at the state of dynamic equilibrium despite being exposed to the influence that environment creates. The article outlines stages of the development of ecolinguistics into a separate science as well as meaning of such terms as “language ecology” and “ecolinguistics”. The dynamic aspect of the concept “ecology” has received a special attention due to its impetuous spread all around the world because of the urgent need for solving environmental protection issues on a global scale. The author admits that ecolinguistics steps far away beyond the limits of a separate scientific direction and becomes a kind of ideology which aim is to foster understanding of interconnection between things and ideas in the world. Such circumstances connect ecolinguistics and philosophy. The article also illustrates the prospects of further development of ecolinguistics among which are language planning and language policy of states, protection of language diversity in the world, investigation into various aspects of code-switching in the speech of bilingual and multilingual people, discovering the extent of the effect that the environment causes on the language system, studying eco-discourse and the role of language in formulating, and solving the issues related to balanced coexistence of a human being and nature.

Key words: language ecology, ecolinguistics, synergetics, linguistic synergetics, environment, synergetic system.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку мовознавства характеризується зростанням числа міждисциплінарних студій. І це не просто данина моді або відмова від давньої лінгвістичної традиції. Це пошук нових підходів у дослідженні мовної мегасистеми із залученням методик і/або категорійного апарату дисциплін гуманітарного та природничого циклу, об'єктом вивчення яких також виступають складні системи різної онтології. Протягом останніх декількох десятиріч спостерігаємо посилення інтересу дослідників до вивчення взаємодії та взаємовпливу людини і тих природних систем, які тим чи іншим чином пов'язані з людиною.